

ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA BIEGLYCH W ŚWIETLE ARTYKUŁU 233 § 4A K.K.

A penal liability of expert witness under Article 233 § 4a of Criminal Code

Wymiar sprawiedliwości nie może funkcjonować należycie bez zapewnienia niezakłóconego przebiegu postępowania dowodowego, a można to osiągnąć m.in. przez stworzenie gwarancji w postaci sankcji karnych za składanie fałszywych zeznań. Sankcje karne zostały przewidziane również za przedstawienie fałszywej opinii, ekspertyzy lub tłumaczenia. Obejmujący te sankcje artykuł 233 kodeksu karnego (dalej k.k.) został w istotny sposób zmieniony ustawą z 11 marca 2016 roku o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (DzU z 2016 r., poz. 437). Nowelizacja kodeksu dokonana powołaną II nowelą wprowadziła istotne zmiany do treści przepisu. Zmiany te oprócz istotnego podwyższenia sankcji polegały na modyfikacji zasad odpowiedzialności karnej za przestępstwo złożenia fałszywych zeznań przez wprowadzenie swoistego typu uprzywilejowanego z § 1a, a także nowego typu przestępstwa nieumyślnego przedstawienia fałszywej opinii, ekspertyzy lub tłumaczenia. W wyniku dokonanej nowelizacji dodany został nowy typ występku, jakiego dopuścić się może biegły, rzeczoznawca lub tłumacz, który przedstawił fałszywą opinię, ekspertyzę lub tłumaczenie mające służyć za dowód w określonym postępowaniu sądowym lub innym postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy. Penalizacją zostały objęte także zachowania nieumyślne, lecz tylko wtedy, gdy doszło jednocześnie do narażenia interesu publicznego na istotną szkodę¹.

Uzasadnieniem wprowadzonych zmian miało być zwiększenie stopnia ochrony wymiaru sprawiedliwości przed wprowadzaniem w błąd organów procesowych w wyniku składania fałszywych zeznań lub opinii (*vide*: uzasadnienie projektu ustawy – druk Nr 207 Sejm RP VIII kadencji). Należy mieć na uwadze, że zeznania świadków i opinie biegłych stanowią podstawowe źródła

---

¹ V. Konarska-Wrzosek (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 1041.

dowodowe. Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 1 kwietnia 2005 roku (IV KK 42/05, OSNKW 2005, nr 7–8, poz. 66) stwierdził: „Przedmiotem ochrony przepisu art. 233 § 1 k.k. jest szeroko rozumiane dobro wymiaru sprawiedliwości, w szczególności zaś wartość, jaką jest zapewnienie wiarygodności ustaleń dokonywanych w postępowaniu sądowym lub innym postępowaniu przewidzianym w ustawie, a co za tym idzie, ochrona prawidłowości (trafności) wydanych orzeczeń”. Indywidualnym przedmiotem ochrony jest wydanie w konkretnej sprawie prawdziwego orzeczenia, nie opartego na fałszywych dowodach. Dowodem w rozumieniu analizowanego artykułu jest środek dowodowy w postaci zeznania świadka, biegłego, specjalisty lub przedłożone przez biegłego lub specjalistę opinie, ekspertyzy oraz tłumaczenia, czyli właściwości rzeczy ujawnione i utrwalone w określony sposób, nośniki informacji o fakcie podlegającym udowodnieniu. Pogląd ten podzielił Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały z 22 stycznia 2003 r. (I KZP 39/02, OSNKW 2003, Nr 1–2, poz. 1). Chodzi o zapewnienie wiarygodności ustaleń dokonywanych w postępowaniu sądowym lub innym postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy (ibidem), a zatem nie tylko w postępowaniu sądowym, karnym czy cywilnym, ale również administracyjnym, a także postępowaniu przygotowawczym czy postępowaniu dyscyplinarnym prowadzonym na podstawie rozdziału 4 w dziale III ustawy z 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (DzU z 2012 r., poz. 572 ze zm.). Nie spełnia tego warunku postępowanie przed sądami polubownymi lub koleżeńskimi, a także dyscyplinarnymi, które nie jest prowadzone na podstawie ustawy².

W uprzednio obowiązującym stanie prawnym art. 233 § 4 k.k. brzmiał następująco: „kto, jako biegły, rzeczoznawca lub tłumacz, przedstawia fałszywą opinię lub tłumaczenie mające służyć za dowód w postępowaniu określonym w § 1 (w którym mowa o postępowaniu sądowym lub innym postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy), podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”. W wyniku dokonanej nowelizacji dodano pojęcie „ekspertyzy”. Miało to charakter zmiany porządkującej, która uściśliła zakres czynności karalnych określonych w § 4 i 5 art. 233 k.k. w powiązaniu z treścią kodeksu postępowania karnego (art. 194 pkt 2, art. 198 § 3, art. 200 § 2 pkt 2, art. 205 § 1)³. Ponadto w wyniku dokonanej nowelizacji surowo zaostrzono sankcję karną grożącą za powyższe przestępstwo, określając jego dolną granicę od roku, a górną do lat 10. Zaznaczyć także należy, że oprócz znowelizowania treści art. 233 § 4

² A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, 3 wydanie, C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 1140.

³ A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, 4 wydanie, C.H. Beck, Warszawa 2017, publikacja elektroniczna systemu Legalis, teza 1, nb 1.

k.k. dodano § 4a, w myśl którego, jeżeli sprawca czynu określonego w powołanym powyżej § 4 działa nieumyślnie, narażając na istotną szkodę interes publiczny, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

Analiza art. 233 k.k. prowadzi do stwierdzenia, że określone w nim przestępstwo może być popełnione w trzech zasadniczych postaciach. Po pierwsze, w postaci złożenia fałszywego zeznania w typie podstawowym w myśl § 1: „Kto, składając zeznanie mające służyć za dowód w postępowaniu sądowym lub w innym postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy, zeznaje nieprawdę lub zataja prawdę (...)”, oraz w typie uprzywilejowanym – § 1a, gdy sprawca składa fałszywe zeznania w obawie przed odpowiedzialnością karną grożącą jemu samemu lub jego najbliższemu. Druga postać polega na przedstawieniu fałszywej opinii lub tłumaczenia – § 4. Trzecia zaś przybiera postać złożenia fałszywego oświadczenia także w typie przestępstwa umyślnego (§ 4) i nieumyślnego (§ 4a).

Charakteryzując w sposób ogólny przestępstwo przedstawienia przez biegłego fałszywej opinii mającej służyć za dowód w postępowaniu sądowym lub innym postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy, stwierdzić należy, że jest to przestępstwo typu podstawowego, a omawiany czyn zabroniony może być popełniony w postaci sprawstwa jednostkowego, współsprawstwa, sprawstwa kierowniczego, sprawstwa przez polecenie. Możliwe jest też podżeganie do przestępstwa i pomocnictwo⁴. Czyn ten w poprzednim stanie prawnym można było popełnić jedynie umyślnie, nowelizacja przepisu przewidziała oprócz umyślności w art. 233 § 4a także nieumyślność. W konsekwencji występki z art. 233 § 1, 1a, 4 i 6 można popełnić wyłącznie umyślnie, z zamiarem bezpośrednim lub ewentualnym. Występek z dodanego do przedmiotowego artykułu § 4a można popełnić jedynie nieumyślnie. Skoro podmiotem przestępstwa może być biegły, rzeczoznawca, tłumacz, jest to przestępstwo indywidualne co do sprawcy. Warunkiem odpowiedzialności z art. 233 k.k. jest złożenie zeznania (opinii, tłumaczenia, oświadczenia) przed organem, który jest uprawniony do ich przyjęcia z uprzedzeniem o odpowiedzialności karnej lub odebraniem przyrzeczenia⁵. W judykaturze dominuje stanowisko, że występki z art. 233 § 1 i 6 k.k. mają charakter powszechny (*vide*: Uchwała SN z 22 stycznia 2013 r., I KZP 39/02, OSNKW 2003).

Zważyć trzeba, że przestępstwa określone w art. 233 § 1, 1a, 4 i 6 k.k. są formalne. Zostają dokonane, gdy fałszywe zeznanie, opinia lub tłumaczenie do-

⁴ A. Wąsek, *Kodeks karny. Komentarz do części szczególnej*, 4 wydanie, C.H. Beck, Warszawa 2017, publikacja elektroniczna systemu Legalis, teza XII.1, nb 70.

⁵ S. Stefański (red.), *Komentarz do art. 233 k.k.*, 4 wydanie, C.H. Beck, Warszawa 2016, publikacja elektroniczna systemu Legalis, teza III.5, nb 9.

trze do wiadomości przesłuchującego lub zostanie doręczone organowi, który zlecił opinię, ekspertyzę bądź tłumaczenie. Dla jego dokonania nie jest wymagane, aby czyn sprawcy stanowił przesłankę podjęcia merytorycznie nietrafnego rozstrzygnięcia przez organ, przed którym składane są zeznania. Natomiast przestępstwo określone w art. 233 § 4a k.k. jest materialne. Zostanie dokonane, gdy sprawca wywoła niebezpieczeństwo dla interesu publicznego grożące wystąpieniem istotnej szkody. Wymagane zatem jest stwierdzenie stanu narażenia dla dobra prawnego, a nie spowodowania efektywnej szkody⁶.

W tym miejscu należy odnieść się także do problematycznej dotąd w literaturze przedmiotu możliwości popełnienia występku z art. 233 § 4 k.k. przez specjalistę. Przepisy kodeksu postępowania karnego wyraźnie odróżniają ten podmiot od biegłych (rozdział 22 k.p.k.), natomiast treść art. 233 § 4 nie wymienia specjalistów w ramach katalogu podmiotów mogących popełnić to przestępstwo. Nowelizacja przepisu nie wprowadziła do jego treści w krąg podmiotów specjalisty oprócz biegłego, rzeczoznawcy czy tłumacza. Z tego powodu należy uznać, że uprawnione jest rozważenie odpowiedzialności specjalisty jedynie przez pryzmat art. 233 § 1 k.k. Argumentacją na poparcie tego poglądu jest możliwość przesłuchania specjalisty w charakterze świadka, o czym stanowi art. 206 § 2 k.p.k.⁷

Z uwagi na sankcje karne grożące sprawcom z art. 233 § 4 k.k. nie będzie miała zastosowania instytucja warunkowego umorzenia. W przypadku działania umyślnego, przewidzianego w art. 233 § 4 k.k., sankcja wynosi bowiem od roku do 10 lat pozbawienia wolności. Decyzja sądu w tym zakresie będzie jednak dopuszczalna wobec sprawy czynu z art. 233 § 1a z uwagi na spenalizowanie go karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat. Warunkowe umorzenie postępowania będzie także możliwe wobec biegłego, rzeczoznawcy lub tłumacza, którzy działali w warunkach opisanych w art. 233 § 4a k.k. Sankcją za ten czyn jest bowiem kara pozbawienia wolności do lat 3⁸.

Zagadnieniem rodzącym wątpliwości jest użycie w omawianym artykule sformułowania „przedstawia fałszywą opinię, ekspertyzę lub tłumaczenie”. Podkreślić należy, że przedstawienie polega na zaprezentowaniu komuś kogoś, z podaniem bliższych informacji o nim, lub przekazywaniu czegoś komuś, aby mógł się z tym zapoznać⁹. Istotnym elementem dla karalności jest zatem prezentowanie fałszywej opinii (ustnej lub pisemnej). W takim znaczeniu nie jest karalne samo sporządzenie opinii ani tylko umieszczenie w niej fałszywych

⁶ A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, 4 wydanie, op. cit., teza 3, nb 7.

⁷ V. Konarska-Wrzošek (red.), op. cit., s. 1042.

⁸ Ibidem.

⁹ K. Pachnik, *Biegli w praktyce sądowej*, Wydawnictwo Diecezji Siedleckiej Unitas, Siedlce 2015, s. 209.

treści. Sprawca nie powinien ponieść odpowiedzialności za formułowanie fałszywych treści, tylko za ich prezentowanie. Zagadnienie fałszywej opinii wystąpi w sytuacjach, gdy ocena formułowana w opinii będzie wyraźnie sprzeczna z aktualnym stanem wiedzy w dziedzinie, w której opinia jest wydawana, oraz z rzeczywistym stanem faktycznym możliwym do wyinterpretowania z akt sprawy¹⁰. Istotną okolicznością jest to, że ocena musi być też ujęta od strony subiektywnej (świadomie nieprawdziwa), a ów element świadomości występować będzie we wszystkich wskazanych sytuacjach¹¹. Zeznania, opinia, tłumaczenie lub oświadczenie są fałszywe w rozumieniu art. 233 k.k., jeżeli są fałszywe obiektywnie, czyli niezgodne z rzeczywistym stanem rzeczy, i subiektywnie, gdy sprawca ma świadomość ich nieprawdziwości lub przewiduje taką możliwość i godzi się na to. Do skazania biegłego za wydanie fałszywej opinii wystarczy prawidłowe wykazanie, że: złożona opinia mija się z prawdą, a więc podaje nieprawdziwe fakty albo wyciąga z faktów wnioski jawnie niezgodne z kryteriami uznanymi za niewątpliwe w tej specjalistycznej dziedzinie, jaką reprezentuje biegły, albo też nie podaje istotnych wniosków z przeprowadzonych badań, nieprawidłowość opinii pozostaje w sferze świadomości biegłego, który wie, że składa opinię wbrew swej najlepszej wiedzy, albo możliwość taką przewiduje i się na to godzi¹².

Jak wynika z dorobku judykatury, za dowód w sprawie nie mogą być uznane wypowiedzi biegłego wykraczające zarówno poza zakres udzielonego mu przez sąd zlecenia, jak i poza ustawowo określone zadania. Sąd nie jest więc związany opinią biegłego w zakresie jego wypowiedzi odnośnie do zastrzeżonych kompetencji sądu, kwestii ustalenia i oceny faktów oraz sposobu rozstrzygnięcia sprawy¹³. W przypadku opinii biegłych oprócz podawanych lub przemilczanych faktów chodzi także o przemilczane oceny (wnioski). Opinię biegłego można uznać za fałszywą wtedy, gdy: będzie ona wyraźnie sprzeczna z aktualnym stanem wiedzy w dziedzinie, której opinia dotyczy, będzie wyraźnie sprzeczna z rzeczywistym stanem faktycznym oraz będzie oparta na przyjętej wyraźnie błędnej metodzie badawczej¹⁴. W tym wypadku również stwierdza się trafnie, iż odpowiedzialność na podstawie art. 233 § 4 k.k. nie zależy od tego, czy fałszywe ustalenie faktycznie zawarte w opinii mogło mieć wpływ na rozstrzygnięcie sprawy (*vide*: wyrok SN z 9 kwietnia 2008 r., IV KK 501/77, OSNw SK 2008, Nr 1, poz. 853).

¹⁰ Ibidem.

¹¹ A. Wąsek, op. cit., teza III.3, nb 9.

¹² S. Kalinkowski, *Biegły i jego opinia*, Wydawnictwo CLK KGP, Warszawa 1994, s. 112.

¹³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 lutego 2003 r., sygn. IV CKN 1763/00, niepublikowany.

¹⁴ M. Królikowski, R. Zabłocki (red.), *Kodeks karny – część szczególna*, t. II: *Komentarz do art. 222–316*, C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 189.

Problematyczne jest także rozumienie pojęć „biegły” oraz „opinia”. Pomimo podejmowanych już prób legislacyjnych instytucjonalna pozycja biegłego nie została uregulowana na gruncie ustawy. Prawo nie zawiera definicji legalnej omawianego pojęcia. Zmiany w tej materii przynieść może projektowana ustawa, której zasadniczym celem jest wyczerpujące uregulowanie zasad, organizacji i funkcjonowania biegłych sądowych. Wobec dostrzeżonego zjawiska błędów w opiniach biegłych ustawą z dnia 11 marca 2016 roku o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw w projektowanej ustawie także mają zostać wprowadzone odpowiednie zmiany. Na podstawie Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 roku w sprawie biegłych sądowych (DzU 2005.15.1330) wysnuć można wniosek, że biegłym jest osoba fizyczna ustanowiona dla poszczególnych gałęzi nauki, techniki, sztuki, rzemiosła, a także innych umiejętności.

Rzeczoznawcą jest stały ekspert w określonej dziedzinie przewidziany przepisami, np. rzeczoznawca do spraw bezpieczeństwa i higieny pracy (art. 9 ustawy z dnia 13 kwietnia 2007 r. o Państwowej Inspekcji Pracy, tekst jedn. DzU z 2015 r., poz. 640 ze zm.). Rzeczoznawca nie jest specjalistą w rozumieniu art. 205 k.p.k. Specjalistą jest osoba wykonująca czynności techniczne, takie jak wykonywanie pomiarów, obliczeń, zdjęć czy utrwalanie śladów. Nie wydaje on opinii, a w konsekwencji nie może przedstawić fałszywej opinii. Według art. 200 § 2 k.p.k. opinia składa się z wielu elementów, z których najważniejsze są „sprawozdanie z przeprowadzonych czynności i spostrzeżeń oraz oparte na nich wnioski”. Można sfałszować zarówno spostrzeżenia, jak i wnioski, przy czym nie da się wykluczyć świadomie wadliwego przeprowadzenia czynności, a nawet podania czynności jako wykonanej mimo jej niewykonania. Przepięstwo określone w art. 233 § 4 może być popełnione tylko umyślnie i tylko z zamiarem bezpośrednim, np. jeżeli biegły przewiduje możliwość podania fałszywej opinii i na to się godzi, oznacza to, że zataja swoją wątpliwość z zamiarem bezpośrednim, co powoduje, iż popełnia przestępstwo. Jeżeli zaś ujawni w opinii swoją wątpliwość, to przestępstwa nie ma.

Ustawą z dnia 11 marca 2016 r., która weszła w życie 15 kwietnia 2016 r., wprowadzono wariant nieumyślny przestępstwa określonego w § 4 k.k., dodając znamię „narażenia (fałszywą opinią, ekspertyzą lub tłumaczeniem) na istotną szkodę interesu publicznego”. Chodzi tu oczywiście o narażenie konkretne, a nie abstrakcyjne. Mowa tylko o interesie publicznym, czyn zabroniony określony w § 4 k.k. godzi bowiem zawsze w prawidłowość trybu postępowania organów publicznych, ale wcale nie jest wykluczone naruszenie błędnym orzeczeniem także interesu publicznego. Grożąca szkoda musi być istotna, co ra-

czej będzie regułą, ponieważ bez ważnej potrzeby nie korzysta się z opinii, ekspertyzy czy tłumaczeń sporządzonych przez osoby kompetentne.

Ustalenie, że sprawca działał na szkodę interesu publicznego lub prywatnego, jest nieodzownym elementem przestępstwa, natomiast samo nastąpienie konkretnej szkody nie jest niezbędne, wystarczy bowiem działanie na szkodę i możliwość nastąpienia tej szkody objęta zamiarem sprawcy (*vide*: wyrok SN z 22 listopada 1957 r., IV K 467/57, OSN(K) 1958, Nr 4, poz. 38). Wprawdzie ustawa nie wymaga nastąpienia skutku w postaci szkody, lecz konieczne jest wystąpienie jej realnego niebezpieczeństwa, a nie wystarcza zagrożenie potencjalne lub ogólne. Jest to przestępstwo z konkretnego narażenia. Wprawdzie działanie na szkodę – co jest oczywiste – nie jest identyczne z wyrządzeniem szkody, lecz słusznie wskazuje się w doktrynie, że spowodowanie niebezpieczeństwa szkody jest skutkiem¹⁵.

Interesem publicznym z kolei są dobra ogółu, a nie wąskiej grupy osób, interesem prywatnym zaś – określonej osoby lub grupy osób. W literaturze wskazuje się, że ma to być interes oparty na prawie materialnym, a nie interes dla samej właściwej procedury, wówczas bowiem każde przekroczenie uprawnień lub niedopełnienie obowiązków należałoby utożsamiać z działaniem na szkodę interesu społecznego lub prywatnego¹⁶. Sąd Najwyższy trafnie przyjął, że: „interesem” jest bądź istniejące, bądź przyszłe dobro materialne lub osobiste, lub dobro idealne, związane z organizacją życia zbiorowego i prawidłowością jej funkcjonowania. „Publiczny” jest interes zbiorowy organizacji społecznej, państwa lub samorządu, albo w ogóle życia społecznego; „prywatny” – interes poszczególnej jednostki (*vide*: wyrok SN z 31 maja 1933 r., II K 285/33, OSN(K) 1933, Nr 8, poz. 157).

Przepis art. 231 § 3 k.k. również przewiduje odpowiedzialność za typ nieumyślny przestępstwa, co uwarunkowane jest dodatkowo spowodowaniem istotnej szkody. Ocenę charakteru szkody należy wówczas oprzeć bądź na jej wielkości (zwłaszcza przy szkodzie majątkowej), bądź na jej charakterze i stopniu naruszenia dobra publicznego lub prywatnego¹⁷.

W art. 233 § 5 wymieniono sytuacje, w których przestępstwa fałszywych zeznań oraz przedstawienia fałszywych opinii, ekspertyzy czy tłumaczenia są traktowane przez ustawodawcę szczególnie łagodnie. Ustawodawca przewidział możliwość zastosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary albo nawet

¹⁵ A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, 4 wydanie, op. cit., teza 3, nb 7.

¹⁶ B. Sygit, P. Palka, *Interes publiczny i prywatny w prawie karnym – uwagi na marginesie art. 231 k.k.*, w: A. Przyborowska-Klimczak, A. Taracha (red.), *Iudicium et Scientia. Księga jubileuszowa Profesora Romualda Kmiecika*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011, s. 208–209.

¹⁷ A. Marek, *Kodeks karny*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 513.

odstąpienia od jej wymierzenia w wypadku, gdy okoliczność, której dotyczy fałsz, nie może mieć wpływu na rozstrzygnięcie sprawy, a więc praktycznie nie ma żadnego znaczenia w danej sprawie. Drugą okolicznością pozwalającą na zastosowanie tego przepisu jest dobrowolne sprostowanie przez sprawcę zeznania, opinii, ekspertyzy bądź tłumaczenia (czynny żal). Musi on to uczynić przed pierwszym rozstrzygnięciem sprawy, nawet nieprawomocnym¹⁸.

Biegły jako osoba fizyczna związany jest koniecznością posiadania wiadomości specjalnych, dla których uzyskania się go powołuje, a które mogą posiadać jedynie ludzie – posiadający wiadomości specjalistyczne oraz powołani w tym charakterze (biegłego) do przedstawienia opinii¹⁹. Stosownie do art. 193 § 1 k.p.k., jeżeli stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy wymaga wiadomości specjalnych, zasięga się opinii biegłego albo biegłych. Taka wypowiedź ustawodawcy wskazuje, że są to takie okoliczności, których ustalenie nie może nastąpić bez udziału biegłego²⁰. Dla ich stwierdzenia niezbędne są wiadomości specjalne, które wykraczają poza przeciętne umiejętności praktyczne dorosłego człowieka o odpowiednim doświadczeniu życiowym, wykształceniu i zasobie wiedzy ogólnej oraz normalną, ogólnie dostępną w społeczeństwie wiedzę z zakresu nauki, sztuki, techniki czy rzemiosła (*vide*: wyrok SN z dnia 15 kwietnia 1976 r., sygn. II KR 48/76, OSNKW 1976, nr 10–11, poz. 133). Wiedza organu procesowego nie stanowi dowodu w sprawie, a zatem nie można nią zastąpić opinii biegłego. Wiedza ta jedynie umożliwia i ułatwia ocenę dowodu z opinii. W takich warunkach można dojść do skrajnego wniosku, że w tym zakresie ustaleń dokonuje biegły, a nie organ procesowy, który w tej sytuacji jest związany stanowiskiem biegłego²¹.

Jednocześnie art. 195 k.p.k. rozróżnia biegłych sądowych i biegłych *ad hoc*, a więc dopuszcza powołanie w tym charakterze osób mających odpowiednią wiedzę w danej dziedzinie, lecz nieumieszczonych na liście biegłych prowadzonej przez prezesa sądu okręgowego²². W charakterze biegłego może być powołana każda osoba, jeżeli posiada ona odpowiednie kwalifikacje zawowo-specjalistyczne w danej dziedzinie, a nie ma zastrzeżeń co do jej bezstronności. Nie ma żadnej różnicy w traktowaniu i ocenie opinii złożonej przez bie-

¹⁸ M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, wydanie 5, Warszawa 2016, s. 62–63.

¹⁹ T. Tomaszewski, *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, Kraków 1998, s. 9.

²⁰ D. Drajewicz, w: B. Lewandowski (red.), *Pozycja biegłego w polskim systemie prawnym*, Wydawnictwo Instytutu na rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris, Warszawa 2016, s. 52.

²¹ L.K. Paprzycki, w: J. Grajewski, L.K. Paprzycki, M. Płachta, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Zakamycze, Kraków 2005, s. 494.

²² Wyrok SN z dnia 26 kwietnia 2006 r., sygn. WA 15/06 (Lex nr 294285).

głego sądowego lub innego biegłego powołanego w określonej sprawie przez organ procesowy²³.

Zgodnie z wypracowanym przez judykaturę poglądem stwierdza się, że wiadomości specjalne to szczególnie wiedza specjalistyczna z danej dziedziny sztuki, techniki, kultury, budownictwa, przemysłu, rolnictwa, transportu, komunikacji, informatyki, chemii itp., obejmująca wiadomości wykraczające poza zakres tych, jakimi dysponuje ogół osób inteligentnych i ogólnie wykształconych²⁴.

Reasumując tę część wyводу, zważyć należy, iż niezależnie od tego, czy organ procesowy powołuje biegłego sądowego, czy biegłego *ad hoc*, ma obowiązek powołania innego biegłego, jeżeli ujawnią się powody osłabiające zaufanie do wiedzy lub bezstronności biegłego albo inne ważne powody (art. 196 § 3 k.p.k.). Ocena samej osoby biegłego lub wnioski o jego ocenach, jakie można wyprowadzić z treści opinii, mogą ją dyskwalifikować. Podstawą zaufania do biegłego jest poświadczenie o obiektywizmie i posiadaniu przez niego niezbędnych wiadomości specjalnych. Kryteria oceny biegłego powinny mieć charakter obiektywny, odnoszący się do jego rzetelności, rzeczowości, umiejętności niejednostronnego rozumowania i bezstronnego wyciągania wniosków czy też do należytego zdystansowania się do opiniowanych zagadnień, do przedmiotu postępowania i jego uczestników²⁵. Opinia biegłego tym różni się od innych środków dowodowych o charakterze osobowym, że nie prezentuje obrazu faktu, tylko wyraża sąd na temat faktu istotnego dla rozstrzygnięcia o przedmiocie postępowania. Na jej podstawie ustala się nie odtwarzany fakt, lecz fakt, o którego istnieniu pozwalają wnioskować inny fakt, fakty lub okoliczności. Relację, w jakiej pozostaje opinia biegłego do rzeczywistości materialnej, kształtuje tym samym wyrażona ocena, która opiera się na metodach poznawczych, w różnym stopniu sprawdzonych bądź uznanych za dziedziny wiedzy ścisłej. Opinia biegłego, będąca jednak, przynajmniej w określonym wymiarze, sądem na temat faktu, przyjęta za dowód, a następnie za podstawę ustaleń faktycznych, staje się jak każdy inny dowód przyjęty za podstawę ustaleń komponentą osądu, czyli rozstrzygnięcia w przedmiocie procesu. Nie stanowi jednak częściowego, zakresowego rozstrzygnięcia (osądu), ponieważ pozostaje tylko jednym ze środków dowodowych, a organ procesowy, dokonując oceny jej przydatności w konkretnej sprawie, czyni to zawsze na tle całokształtu okoliczności ujawnionych w toku postępowania²⁶. Różnica

²³ Wyrok SN z dnia 5 lutego 1974 r., sygn. III KR 371/73 (OSNKW 1974, nr 6, poz. 117).

²⁴ Wyrok SN z dnia 18 lipca 1975 r., sygn. I CR 331/75, niepublikowany.

²⁵ D. Drajewicz, op. cit., s. 52

²⁶ D. Wysocki, w: B. Lewandowski (red.), op. cit., s. 14–15.

sprowadza się do tego, że opinia biegłego stanowi sąd na temat rzeczywistości i jest oświadczeniem wiedzy, rozstrzygnięcie sądu zaś, czyli osąd, stanowi oświadczenie woli o charakterze imperatywnym.

Użycie w normie prawnej określenia „kto jako biegły” jest utożsamieniem, czyli stawianiem znaku równości między osobą fizyczną i biegłym, identyfikowaniem kogoś jako biegłego. Przy takim zapatrywaniu możliwe jest stawianie zarzutów naruszenia z art. 233 § 4 k.k. tylko i wyłącznie w stosunku do osób spełniających warunki do pełnienia funkcji biegłego i powołanych w tym charakterze. Gdyby racjonalny ustawodawca chciał rozciągnąć odpowiedzialność na inne osoby, winien użyć sformułowania „kto, działając jako biegły”. Wobec takiego stwierdzenia każda osoba występująca w charakterze biegłego podlegałaby hipotezie rozpatrywanej normy prawnej²⁷.

Dokonując rozważań na temat odpowiedzialności karnej biegłych należy odnieść się do art. 271 k.k., gdzie posłużono się pojęciem „fałsz”. Biegły, będąc uprawniony do wystawienia dokumentu (sporządzenia opinii), może poświadczyć w nim nieprawdę co do okoliczności mającej znaczenie prawne. Z uwagi na brzmienie powołanego artykułu przyjmuje się, że sprawcą może być wyłącznie osoba, która wystawia dokument w ramach szczególnych uprawnień (wynikających ze zwykłego uczestnictwa w powszechnym obrocie prawnym) oraz która do wystawienia dokumentu stwierdzającego istnienie okoliczności o znaczeniu prawnym jest uprawniona. Poświadczenie w przeciwieństwie do oświadczenia, które stwarza pewien stan, jest tylko stwierdzeniem stanu istniejącego. Wystawiający dokument powinien, ze względu na znaczenie dokumentu, poświadczyć w nim stan istniejący. Zachowanie sprawcy polega na poświadczeniu stanu nieistniejącego, czyli nieprawdy. Popęlenie przestępstwa możliwe jest z winy umyślnej w zamiarze bezpośrednim lub ewentualnym²⁸.

Na tle rozważań o odpowiedzialności karnej biegłych i w związku z treścią art. 233 § 4 k.k. wynika konieczność rozwiązania, czy osoba powołana w postępowaniu sądowym do wydania opinii jako biegły może z uwagi na treść sporządzonej opinii być przedmiotem odpowiedzialności karnej z przepisu art. 271 § 1 k.k., czy też wyłącznie z art. 233 § 4 k.k. Sąd Najwyższy w uzasadnieniu orzeczenia (z dnia 23 września 2008 r., I KZP 18/08, OSNKW 2008, nr 10, poz. 79) słusznie zauważył, że inny jest przedmiot ochrony dla przestępstwa opisanego w art. 271 § 1 k.k., a inny dla przestępstwa opisanego w art. 233 § 4 k.k. Zgodzić się wypada z Sądem Najwyższym, że zwrot „fałszywa opinia”

²⁷ K. Pachnik, *Przestanki odpowiedzialności karnej biegłego w świetle artykułu 233 § 4 Kodeksu karnego (zarys ujęcia)*, „Prokurator” 2010, nr 3, s. 56.

²⁸ K. Pachnik, *Biegli w praktyce sądowej*, op. cit., s. 223.

użyty w art. 234 § 4 k.k. ma szersze znaczenie niż zwrot „poświadczenie nieprawdy w dokumencie co do okoliczności mającej znaczenie prawne” użyty w art. 271 k.k. Trzeba zważyć, że opinia w odróżnieniu od dokumentu może być ustna i pisemna²⁹.

Rozważania podjęte w zakresie przedmiotowej tematyki wymagają także odniesienia się do nieumyślności działania. Z bogatego orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie problematyki przestępstw nieumyślnych warto zacytować tezę wyroku z 6 lutego 1976 r. (Rw 16/76, OSNKW 1976, Nr 4–5, poz. 63), dotyczącą niedbalstwa: „Możliwość przewidywania, jako element niedbalstwa o charakterze subiektywnym powinna być oceniana na tle cech osobowości konkretnego człowieka, działającego w określonej sytuacji. Zgodnie z kodeksową zasadą indywidualizacji odpowiedzialności karnej ustalenie owej możliwości przewidywania jest zależne od indywidualnych cech sprawcy (np. jego doświadczenia życiowego, posiadanego doświadczenia, zasobu wiadomości, wykonywanego zawodu) oraz od funkcjonowania jego procesu skojarzeń w chwili czynu. Jeżeli zatem w chwili czynu nie zaistniały szczególne okoliczności mogące uniemożliwić – na tle cech osobowości sprawcy – wywołanie wymaganych w danej chwili skojarzeń w sferze psychiki sprawcy, to można przyjąć, że sprawca mógł przewidzieć skutek swego przestępnego zachowania się”.

Warto zaznaczyć, iż obecny kodeks zupełnie odmiennie niż w poprzednim stanie prawnym unormował nieumyślność (art. 9 § 2 k.k.). Zwraca uwagę w szczególności pominięcie wyróżnienia lekkomyślności i niedbalstwa jako nieumyślności. Kodeks wymaga dla przyjęcia nieumyślności, aby czyn był popełniony na skutek niezachowania ostrożności. Nie każde bowiem naruszenie reguły ostrożności pozwala na przypisanie sprawcy tego naruszenia popełnienia czynu zabronionego, a w szczególności spowodowania określonego w ustawie skutku. Spowodowanie przez pijanego kierowcę wypadku nie pozwala na przypisanie go sprawcy, jeśli zostanie ustalone, że niezapanowanie nad pojazdem nie było wynikiem stanu nietrzeźwości, lecz np. uszkodzenia drążka kierownicy na skutek wady fabrycznej³⁰.

Powyższe prowadzi do stwierdzenia, iż wprowadzenie w błąd organów wymiaru sprawiedliwości może zakończyć postępowanie wyrokiem oczywiście niesprawiedliwym, i to zarówno przez skazanie osoby niewinnej, jak i brak skazania osoby winnej.

Wypowiedzi przedstawicieli projektodawcy w trakcie prac legislacyjnych wskazywały, iż uzasadnieniem dla kryminalizacji takich nieumyślnych zachowań była potrzeba przeciwdziałania praktyce przedstawiania „opinii nierzetel-

²⁹ Ibidem, s. 224–225.

³⁰ M. Filar (red.), op. cit., s. 62–63.

nych”, w tym przez „prywatnych biegłych”³¹. Niezależnie jednak od intencji za niefortunne trzeba uznać zestawienie znamion sprowadzające się do karalności „nieumyślnego” przedstawienia „fałszywej” opinii, ekspertyzy lub tłumaczenia. Słowo „fałszywy” może bowiem sugerować umyślność przy sporządzaniu opinii, ekspertyzy lub tłumaczenia.

Reasumując, wprowadzenie ustawą z 11 marca 2016 r. typu nieumyślnego przedstawienia fałszywej opinii, ekspertyzy lub tłumaczenia miało na celu zwiększenie stopnia ochrony wymiaru sprawiedliwości. Pamiętać należy, iż pierwotny projekt nowelizacji nie zakładał takiego rozwiązania. W dokonanym w toku nowelizacji zestawieniu pojęcia „fałszywości opinii” z brakiem umyślności działania zachodzi zasadnicza sprzeczność. Utrudnione pozostaje rozróżnienie między opinią błędną, niejasną bądź niepełną a fałszywą z winy umyślnej.

Cechami dyskwalifikującymi opinię są niepełność i niejasność (art. 201 k.p.k.). Opinia jest „niepełna”, jeżeli nie udziela odpowiedzi na wszystkie postawione biegłemu pytania, na które zgodnie z zakresem wiadomości specjalistycznych i udostępnionych mu materiałów dowodowych może oraz powinien udzielić odpowiedzi, lub jeżeli nie uwzględnia wszystkich istotnych dla rozstrzygnięcia konkretnej kwestii okoliczności albo nie zawiera uzasadnienia wyrażonych w niej ocen i poglądów. Opinia jest „niejasna”, jeżeli jej sformułowania nie pozwalają na zrozumienie wyrażonych w niej ocen i poglądów, a także sposobu dochodzenia do nich, lub zawierają wewnętrzne sprzeczności czy posługują się nielogicznymi argumentami³².

Jednocześnie § 4a dodany do analizowanego przepisu po stronie biegłych sądowych powoływanych do wydawania opinii może rodzić obawy o możliwości ich ścigania, lecz tylko po stronie tych, którzy dopuścili się przedstawienia „fałszywej opinii”. Zważyć trzeba, iż w powołanym § 4a znowelizowanego przepisu jako warunek odpowiedzialności określono „narażenie na istotną szkodę interesu publicznego”. Wynika z tego, że szkoda taka nie musi nastąpić, a znamiona przepisu wyczerpuje już samo narażenie na wystąpienie istotnej szkody. Zatem złożenie opinii, ekspertyzy czy tłumaczenia może szkodę taką spowodować. Z treści § 4a wynika, iż wymagane jest stwierdzenie stanu narażenia dla dobra prawnego, a nie spowodowania efektywnej szkody. Tak skonstruowany warunek odpowiedzialności stwarza wątpliwości interpretacyjne. Wynika z niego, że samo już „narażenie” stwarza możliwość pociągnięcia biegłego do odpowiedzialności karnej, a szkoda nie musi wcale nastąpić.

³¹ <http://orka.sejm.gov.pl/Zapisy8.nsf/wgsknr/NKK-9> (dostęp: 8.01.2018).

³² Postanowienie SN z dnia 22 października 2015 r., sygn. III KK 239/15 (Lex nr 1820402), wyrok SN z dnia 7 października 2009 r., sygn. III KK 122/09 (Lex nr 532391).

Nowelizacja artykułu 233 k.k. doprowadziła do znacznego podwyższenia sankcji karnej grożącej za przedstawienie fałszywej opinii, ekspertyzy lub tłumaczenia mającego służyć za dowód w postępowaniu – od roku do lat 10. Przy czym w uprzednio obowiązującym stanie prawnym przestępstwo to zagrożone było karą pozbawienia wolności do lat 3. Na gruncie obecnie obowiązującego uregulowania sankcję karną pozbawienia wolności do lat 3 przewidziano w danym § 4a obejmującym powyższy czyn, lecz popełniony nieumyślnie z narażeniem na istotną szkodę interesu publicznego.

Podkreślić należy, że założeniem ustawodawcy dokonującego zmiany treści art. 233 k.k. było zwiększenie stopnia ochrony wymiaru sprawiedliwości przed wprowadzaniem w błąd organów procesowych w wyniku składania fałszywych opinii. Do zapewnienia owej ochrony przyczynić się miało podwyższenie sankcji karnych. Należy bowiem mieć na uwadze, iż w toczących się postępowaniach sądowych sędziowie często korzystają z tego rodzaju dowodu, dopuszczając opinie biegłych sądowych i opierając na nich wydane w sprawach rozstrzygnięcia. Bezspornie opinia biegłego stanowi w postępowaniu sądowym zwykle nieważną czynność w ramach postępowania dowodowego, mającą decydujące znaczenie dla poczynienia ustaleń faktycznych co do istoty sprawy. Dokonana nowelizacja miała na celu właśnie doprowadzenie do zmniejszenia pomyłek wymiaru sprawiedliwości wywołanych często przedłożoną w sprawie „fałszywą opinią” bądź sporządzoną przez niekompetentnego w danej dziedzinie biegłego.

Na marginesie warto zauważyć, że określenie ram odpowiedzialności karnej biegłych przez jej ujęcie w art. 233 k.k. nie rozwiązało sytuacji prawnej biegłych sądowych. Znowelizowany przepis przywołuje pojęcia „kto jako biegły”, „przedstawienie fałszywej opinii”, chociaż brak jest w dalszym ciągu uregulowania na gruncie ustawy instytucjonalnej pozycji biegłego. Prawo nie zawiera definicji legalnej omawianego pojęcia.

Zasadne wydaje się wysnuć twierdzenie, że uregulowanie na gruncie ustawy instytucjonalnej pozycji biegłego, w tym zasad powoływania biegłych, ich praw i obowiązków, wymogów stawianych biegłym wpisywanym na listę oraz weryfikacji wiedzy specjalistycznej posiadanej przez biegłego, przyczyniłoby się zapewne także do zwiększenia stopnia ochrony wymiaru sprawiedliwości przed wprowadzaniem w błąd organów procesowych w wyniku składania fałszywych opinii.

Jednocześnie taka sankcja karna nie powinna spowodować obawy po stronie biegłych, a w konsekwencji prowadzić do sytuacji, w której będą oni unikać składania opinii, rzeczoznawcy – przedstawiania ekspertyz, tłumacze zaś

sporządzania tłumaczeń, obejmuje ona bowiem tylko „przedstawienie fałszywej opinii”, nie zaś wszystkich przedkładanych opinii biegłych sądowych.

Streszczenie

Niniejszy artykuł dotyczy kwestii odpowiedzialności karnej biegłych w świetle art. 233 § 4a kodeksu karnego. W ramach prezentowanej problematyki odwołano się do nowelizacji kodeksu karnego, w szczególności art. 233, który został istotnie zmieniony ustawą z dnia 11 marca 2016 roku o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych ustaw (DzU z 2016 r., poz. 437). Dokonano dogłębnej analizy wprowadzonego uregulowania, w szczególności w zakresie założeń wprowadzonych zmian, wymiaru przewidzianej sankcji karnej oraz możliwości popełnienia występku z art. 233 kodeksu karnego umyślnie i nieumyślnie. Analizie poddano również instytucję biegłego sądowego, dowodu z opinii oraz jego oceny. Podkreślono istotny wpływ przedłożonych opinii na rozstrzygnięcia sądów. W konkluzji stwierdzono, że dokonana nowelizacja miała na celu szeroko rozumianą ochronę wymiaru sprawiedliwości oraz uniknięcie pomyłek sądowych powstałych wskutek przedstawienia fałszywej opinii.

Słowa kluczowe: biegli sądowi, opinia biegłego, fałszywa opinia, odpowiedzialność karna, źródła dowodowe, wiadomości specjalne

Summary

The purpose of the paper is to discuss the criminal responsibility of expert witnesses especially based on the new Article 233 of the Penal Code which criminalises giving false testimony (opinion) by expert witnesses. The first aim of the paper was to discuss the institution and role of expert witness in continental legal system, in which they are appointed by the court. The issue is a crucial form for the criminal and civil justice system due to the fact, that the statement of expert witness is primarily the only relevant evidence, which let the court to establish facts based on expert knowledge.

The mentioned regulation was thoroughly modified by the Act Amending the Criminal Proceedings Code and several other acts, which was adopted on March 11 2016. The amended legislation constitutes a special type of crime, which can be committed only by expert witness, who gives false testimony. The author considers thoroughly all statutory features of this offence. It is worth underlining, that the mentioned crime can be committed not only due to willful misconduct or negligence.

Undoubtedly, the amended legislation aimed at preventing the court system and counteracting miscarriages of justice, which are caused by false and/or unreliable expert opinions. However, it is not possible to evaluate the regulation in court practice today.

Keywords: testimony expert, experts report, false report, criminal responsibility, source of evidence, special knowledge